

Uchwała z dnia 29 listopada 2007 r., III CZP 101/07

Sędzia SN Kazimierz Zawada (przewodniczący)

Sędzia SN Iwona Koper

Sędzia SN Katarzyna Tyczka-Rote (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa B. Niestandaryzowanego Sekurytyzacyjnego Funduszu Inwestycyjnego Zamkniętego w W. przeciwko Henrykowi J. o nadanie klauzuli wykonalności, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 29 listopada 2007 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Apelacyjny w Katowicach postanowieniem z dnia 25 lipca 2007 r.:

„Czy dokument urzędowy, o którym mowa w art. 194 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz.U. Nr 146, poz. 1546 ze zm.), stanowi dokument stwierdzający przejście uprawnień w rozumieniu art. 788 k.p.c.?”

podjął uchwałę:

Wyciągi z ksiąg rachunkowych funduszu sekurytyzacyjnego, z których wynika przejście wierzytelności na fundusz sekurytyzacyjny w okolicznościach określonych w art. 788 § 1 k.p.c., stanowią dowód uzasadniający nadanie tytułowi egzekucyjnemu wystawionemu przeciwko dłużnikowi zbywcy wierzytelności klauzuli wykonalności na rzecz funduszu sekurytyzacyjnego.

Uzasadnienie

Wnioskodawca złożył wniosek o nadanie na jego rzecz, jako przejemcy wierzytelności, klauzuli wykonalności prawomocnemu nakazowi zapłaty wydanemu przez Sąd Okręgowy dnia 1 sierpnia 2003 r., którym zasądzona została od dłużnika Henryka J. na rzecz Kredyt Bank S.A. w W. kwota 1 772 930,34 zł z ustawowymi odsetkami i kosztami procesu z tytułu ceny paliwa. Wnioskodawca jako dokumenty mające wykazać przejście na niego wierzytelności przedstawił wystawiony przez

siebie dokument zatytułowany „wyciąg z ksiąg rachunkowych oraz ewidencji analitycznej wierzytelności funduszu sekurytyzacyjnego”, wskazując, że na podstawie art. 194 ustawy z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych (Dz.U. Nr 146, poz. 1546 ze zm. – dalej: „u.f.i.”) dokument ten ma moc dokumentu urzędowego.

Sąd Okręgowy w Częstochowie postanowieniem z dnia 26 kwietnia 2007 r. oddalił wniosek, uznając, że wnioskodawca nie wykazał w sposób wymagany przez art. 788 § 1 k.p.c. przejścia na niego wierzytelności wobec dłużnika Henryka J. Wskazał, że wyciąg z ksiąg rachunkowych funduszu ma na podstawie art. 195 ust. 1 u.f.i. moc dowodową jedynie w postępowaniu o dokonanie wpisu w księdze wieczystej lub innym rejestrze publicznym, oraz że skuteczność przelewu wierzytelności wymaga zgody dłużnika na przelew, zgodnie z postanowieniem art. 92c ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.).

W zażaleniu wnioskodawca zarzucił naruszenie prawa materialnego – art. 194 u.f.i. i art. 788 k.p.c. przez ich błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie.

Sąd Apelacyjny, uzasadniając wątpliwości jakich nabrał przy rozpatrywaniu niniejszej sprawy, podniósł, że fundusz sekurytyzacyjny nie ma prawa wystawiania sekurytyzacyjnych tytułów egzekucyjnych o randze odpowiadającej wyciągom z ksiąg bankowych, niemniej art. 194 u.f.i. nadał moc dokumentów urzędowych księgom rachunkowym funduszu sekurytyzacyjnego, wyciągom z tych ksiąg, podpisanym przez osoby upoważnione do składania oświadczeń w zakresie praw i obowiązków majątkowych funduszu i opatrzonym pieczęcią towarzystwa zarządzającego funduszem sekurytyzacyjnym oraz wszelkim wystawianym w ten sposób oświadczeniom zawierającym zobowiązania, zwolnienie ze zobowiązań, zrzeczenie się praw lub pokwitowanie odbioru należności oraz wyciągom z ksiąg rachunkowych funduszu, oraz uczynił je podstawą do dokonania wpisów w księgach wieczystych i rejestrach publicznych. Sąd drugiej instancji zauważył, że nie jest jasne, czy z oświadczenia funduszu może wynikać przejście uprawnień wynikające z nabycia przez ten fundusz wierzytelności, które uważa się w orzecznictwie i doktrynie za konieczny element osnowy dokumentu, o jakim mowa w art. 788 § 1 k.p.c. Zwrócił też uwagę, że oświadczenie, jakie przedstawił wnioskodawca, wykracza poza granice „oświadczenia stwierdzającego zobowiązanie”, gdyż nie tyle je określa, ile wskazuje jego źródło. Z drugiej jednak

strony uczynienie dokumentów wystawianych przez fundusz podstawą wpisu do ksiąg wieczystych i rejestrów wskazuje na możliwość użycia ich także do wykazania przejścia uprawnień w ramach postępowania przewidzianego w art. 788 § 1 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Sekurytyzacja jest procesem ekonomicznym mającym za cel uzyskanie środków finansowych z wierzytelności przez emisję papierów wartościowych, których wykup zabezpieczają sekurytyzowane wierzytelności. Myślą przewodnią tego procesu jest stworzenie sytuacji, która pozwala na zmniejszenie ryzyka inwestorów lokujących środki w tak zabezpieczonych papierach, czyniąc je bardziej atrakcyjnymi i pozwalając zwiększyć ich wartość. Następuje to przez powołanie odrębnego podmiotu prawnego, którego sytuacja i pozycja ekonomiczna gwarantuje wyższą wiarygodność kredytową niż posiadana przez podmiot zainteresowany pozyskaniem środków z posiadanych wierzytelności (inicjatora sekurytyzacji). Realizując tę koncepcję, ustawa z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych wprowadziła do polskiego systemu instytucji finansowych fundusze sekurytyzacyjne, ukształtowane jako fundusze inwestycyjne szczególnego typu (art. 183 i nast. u.f.i.). Fundusz sekurytyzacyjny należy do grupy funduszy inwestycyjnych zamkniętych i może działać w dwóch formach – jako fundusz standaryzowany oraz niestandaryzowany. Formy te mają inną konstrukcję prawną (art. 185 i 187 u.f.i.), różni je też poziom ryzyka inwestycyjnego. Najogólniej mówiąc, fundusz standaryzowany jest funduszem „bezpieczniejszym”. Tworzony jest jako fundusz z wydzielonymi subfunduszami stanowiącymi zamknięte całości, o stosunkowo jednolitej puli wierzytelności, które nie mogą być podstawą kolejnych emisji certyfikatów. Fundusz niestandaryzowany nie może mieć wydzielonych subfunduszy i ma większą swobodę wyboru lokat. Ryzyko inwestycyjne jest w tym wypadku wyższe, w związku z czym ustawowo ograniczony został krąg potencjalnych uczestników takiego funduszu.

Działalność funduszu sekurytyzacyjnego polega na emisji papierów wartościowych – certyfikatów inwestycyjnych – w celu zgromadzenia środków, przeznaczonych na nabycie wierzytelności lub praw do świadczeń z tytułu określonych wierzytelności (art. 183 ust. 1 u.f.i.). Pozyskane prawa majątkowe, stanowiące przelane na fundusz wierzytelności lub przekazane mu same prawa do świadczeń z wierzytelności, pozostających przy dotychczasowym wierzycielu, a

konkretnie ich realizacja, są podstawą zaspokojenia roszczeń inwestorów, którzy zakupili certyfikaty inwestycyjne funduszu.

Sekurytyzacji podlegać mogą wierzytelności bankowe; w takim wypadku fundusz sekurytyzacyjny zawiera z bankiem umowę przelewu wierzytelności (art. 92a ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst: Dz.U. Nr 72. poz. 665 ze zm. – dalej: "Pr.bank.") lub umowę o subpartycypację (art. 92a ust. 1 pkt 2 Pr.bank.), a więc umowę o przeniesienie praw do świadczeń z wierzytelności banku. Przelew wierzytelności banku na fundusz sekurytyzacyjny, z zastrzeżeniem art. 326 ust. 2 u.f.i., dotyczącym wierzytelności banku z tytułu umów kredytu zawartych przed dniem wejścia w życie ustawy o funduszach inwestycyjnych, w których kredytobiorca nie dotrzymał uzgodnionych warunków udzielenia kredytu, wymaga zgody dłużnika banku, będącego stroną czynności dokonanej z bankiem, wyrażonej w formie pisemnej pod rygorem nieważności (art. 92c ust. 1 Pr.bank.).

Ponieważ wysokość osiąganego przez fundusz sekurytyzacyjny zysku zależy od stopnia zaspokojenia nabytych przezeń wierzytelności, w projekcie ustawy o funduszach inwestycyjnych zakładano przyznanie funduszom sekurytyzacyjnym prawa do uproszczonego dochodzenia nabytych wierzytelności za pomocą tzw. sekurytyzacyjnego tytułu egzekucyjnego, o konstrukcji analogicznej do bankowego tytułu egzekucyjnego przewidzianego w art. 97 i nast. Pr.bank. Według art. 195 ust. 1 projektu ustawy o funduszach inwestycyjnych (druk nr 1773 Sejmu IV kadencji), sekurytyzacyjne tytuły egzekucyjne miały dotyczyć wyłącznie wierzytelności nabytych od banku krajowego i wynikających z czynności bankowej, a zatem takich, które mogły być objęte bankowym tytułem egzekucyjnym. W toku prac sejmowych odstąpiono od powyższej koncepcji, a jej ślady pozostały w treści art. 326 ust. 4 oraz art. 92c ust. 1 Pr.bank. w postaci obostrzeń obowiązujących w wypadku dokonywania przelewu na rzecz funduszu sekurytyzacyjnego lub towarzystwa funduszy sekurytyzacyjnych wierzytelności banku wynikających z czynności dokonanej przez dłużnika z bankiem i zabezpieczenia takiej wierzytelności. Problem ten nie występuje w rozpatrywanej sprawie, przedmiotem sporu jest bowiem wierzytelność niewynikająca z czynności bankowych.

Podsumowując dotychczasowe uwagi stwierdzić należy, że fundusz sekurytyzacyjny może nabywać wierzytelności lub prawa do świadczeń z tytułu wierzytelności i tylko w pierwszym wypadku następuje zmiana wierzyciela. Jeśli

przedmiotem sekurytyzacji są wierzytelności banku wynikające z czynności bankowych dokonanych z dłużnikiem, ich przelew na fundusz wymaga dla swej ważności zgody dłużnika takiej wierzytelności (z wyjątkiem przewidzianym art. 326 ust. 4 u.f.i.). W wypadku innych wierzytelności ich przeniesienie następuje według reguł określonych z art. 509 i nast. k.c.

Artykuł 788 § 1 k.p.c. stanowi, że w postępowaniu klauzulowym następstwo po stronie wierzyciela lub dłużnika musi zostać wykazane w sposób kwalifikowany – dokumentem urzędowym lub dokumentem prywatnym z podpisem urzędowo poświadczonym. Dokument urzędowy, o jakim mowa w tym przepisie, definiować należy przez odwołanie się do art. 244 § 1 k.p.c. (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1997 r., III CZP 125/96, OSNC 1997, nr 5, poz. 51).

Artykuł 194 u.f.i. wskazuje jakie dokumenty sporządzone przez fundusz sekurytyzacyjny mają moc prawną dokumentów urzędowych. Są to księgi rachunkowe funduszu, wyciągi z tych ksiąg podpisane przez osoby upoważnione do składania oświadczeń w zakresie praw i obowiązków majątkowych funduszu i opatrzone pieczęcią towarzystwa zarządzającego funduszem sekurytyzacyjnym oraz wszelkie wystawione w ten sposób oświadczenia zawierające zobowiązania, zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw lub pokwitowanie odbioru należności. Każdy z tych dokumentów spełnia zatem wymagania art. 788 § 1 k.p.c. w zakresie formy. Istotą problemu przedstawionego przez Sąd Apelacyjny jest jednak to, czy zawarta w tych dokumentach treść, objęta właściwym dokumentom urzędowym domniemaniem prawdziwości, umożliwia udowodnienie z ich pomocą przejścia wierzytelności.

W doktrynie i orzecznictwie zagadnienie, w jaki sposób przejście uprawnień lub obowiązków powinno być ujęte w dokumencie, by uznać go za podstawę do nadania klauzuli w drodze przewidzianej w art. 788 § 1 k.p.c., ogranicza się do wniosku, że dokument taki powinien umożliwiać stwierdzenie, że przejście rzeczywiście nastąpiło. Decyduje zatem każdorazowo treść konkretnego, poddawanego ocenie dokumentu, przy czym ocena ta powinna być prowadzona przy zachowaniu reguł wykładni, uwzględniać więc powinna także okoliczności powstania dokumentu i uwarunkowania, w jakich funkcjonuje podmiot, który go wystawił.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego za dokument urzędowy potwierdzający przejście wierzytelności uznane zostało orzeczenie sędziego-komisarza

zatwierdzające plan podziału funduszków masy upadłości, w którym – sprzecznie z przepisami Prawa upadłościowego – przyznano wierzycielom wierzytelności przypadające upadłemu względem osób trzecich (uchwała z dnia 7 lutego 1997 r., III CZP 125/96). Z kolei w wyroku z dnia 9 maja 2002 r., II CKN 803/00 (OSNC 2003, nr 9, poz. 119) Sąd Najwyższy uznał, że dokumentem potwierdzającym przejście egzekwowanego zobowiązania na inną osobę może być odpis wyroku, z którego części wstępnej wynika następstwo prawne dłużnika.

Jak już była o tym mowa, art. 194 u.f.i. wymienia trzy kategorie dokumentów obdarzonych mocą dokumentów urzędowych: księgi rachunkowe funduszu sekurytyzacyjnego, wyciągi z tych ksiąg sporządzone w odpowiedniej formie, oraz oświadczenia zawierające zobowiązania, zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw lub pokwitowanie odbioru należności, również sporządzone w odpowiedniej formie.

Dwie pierwsze kategorie rozważać można wspólnie, oczywiste jest bowiem, że wyciągi z ksiąg rachunkowych muszą oddawać treść tych ksiąg. Jeżeli więc treść ksiąg pozwala na stwierdzenie przejścia wierzytelności na fundusz sekurytyzacyjny, to wyciąg z tych ksiąg, jeżeli obejmuje te dane z ksiąg, które umożliwiają ustalenie, że fundusz nabył określoną wierzytelność, stanowią tak samo miarodajny dowód jak księgi.

Zasady prowadzenia rachunkowości przez fundusze inwestycyjne, w tym fundusze sekurytyzacyjne, regulowane są przepisami ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (jedn. tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694 ze zm.) oraz rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 8 października 2004 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy inwestycyjnych (Dz.U. Nr 231, poz. 2318). Zgodnie z § 6 ust. 3 rozporządzenia w związku z art. 13 ust. 1 ustawy o rachunkowości, księgi rachunkowe funduszu obejmują m.in. dziennik, księgę główną i księgi pomocnicze. Dziennik zawiera chronologiczne ujęcie zdarzeń, jakie nastąpiły w okresie sprawozdawczym, a jego treść, zgodnie z zasadą podwójnego zapisu, powinna odpowiadać treści księgi głównej (art. 14 ust. 1 w związku z art. 15 ustawy o rachunkowości). Uszczegółowieniem księgi głównej są księgi pomocnicze, prowadzone m.in. dla operacji zakupu (art. 17 ust. 1 ustawy o rachunkowości).

Zapisów w księgach dokonuje się na podstawie dowodów księgowych, które powinny zawierać m.in. określenie stron dokonujących operacji gospodarczej, opis operacji, jej wartość i datę dokonania (art. 21 ustawy). Sam zapis w księdze

obejmuje co najmniej datę operacji, skrót lub kod opisu operacji, kwotę zapisu oraz oznaczenie właściwego konta. Ponadto, według § 12 rozporządzenia, w księgach rachunkowych funduszu inwestycyjnego ujmuje się nabyte składniki lokat. W wypadku funduszu sekurytyzacyjnego stanowią je nabywane wierzytelności lub prawa do świadczeń z wierzytelności. Nie można zatem wykluczyć możliwości, że na podstawie analizy zapisów na poszczególnych kontach ksiąg rachunkowych da się ustalić, iż w określonej dacie fundusz sekurytyzacyjny nabył konkretną wierzytelność od konkretnego podmiotu. Podobne wnioski wyciągali komentatorzy art. 95 ust. 1 Pr.bank., omawiający walory ksiąg rachunkowych banku oraz wyciągów z tych ksiąg, również dysponujących mocą dokumentów urzędowych.

Stanowisko, że księgi rachunkowe funduszu sekurytyzacyjnego lub wyciągi z tych ksiąg mogą stanowić dokumenty, jakich wymaga art. 788 § 1 k.p.c., wspiera treść art. 195 ust. 1 u.f.i. , z którego wynika, że wyciąg z ksiąg rachunkowych funduszu może potwierdzać nabycie przez fundusz sekurytyzacyjny wierzytelności lub puli wierzytelności zabezpieczonych zastawem lub hipoteką i stanowi podstawę do wpisu zmian dotychczasowego wierzyciela w księdze wieczystej lub rejestrze zastawów. Artykuł 34 zdanie pierwsze ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.) wymaga indywidualizacji wierzytelności zabezpieczonej i wykazania, że nabycie nastąpiło od konkretnego podmiotu, a zatem ustawodawca zakładał, że wyciąg będzie zawierał dostatecznie sprecyzowane dane.

O tym jednak, czy konkretny wyciąg wykazuje przejście uprawnień na fundusz w sposób spełniający kryteria przewidziane w art. 788 § 1 k.p.c., nie można przesądzić w sposób abstrakcyjny, lecz badając konkretny wyciąg, lub korespondujące ze sobą wyciągi. Trzeba pamiętać, że każda jednostka, o której mowa w art. 3 ust. 1 ustawy o rachunkowości, prowadzi księgi rachunkowe według sposobu odpowiadającego przyjętym przez nią zasadom rachunkowości, co może rzutować na stopień czytelności i szczegółowości poszczególnych zapisów, a w konsekwencji przesądzać to, czy zapis księgowy operacji polegającej na nabyciu przez fundusz puli wierzytelności pozwoli na ich indywidualizację w stopniu wystarczającym do uznania, że wśród nabytych wierzytelności znajduje się wierzytelność stwierdzona tytułem egzekucyjnym, którego dotyczy wniosek o nadanie klauzuli wykonalności na podstawie art. 788 § 1 k.p.c.

W art. 194 u.f.i. jest mowa o oświadczeniach zawierających zobowiązanie, zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw oraz pokwitowanie odbioru należności. Sąd Apelacyjny w swoich rozważaniach wyraził wątpliwość, czy tak sformułowany zakres przedmiotowy oświadczeń umożliwia ujęcie w nich, z konsekwencjami prawnymi pozwalającymi na objęcie takiego oświadczenia mocą dokumentu urzędowego, również potwierdzenia przejścia określonej wierzytelności na fundusz.

Omawiany przepis zawiera wyraźnie węższy katalog oświadczeń funduszu sekurytyzacyjnego, którym przyznano moc prawną dokumentów urzędowych, niż stanowiący jego pierwowzór art. 95 ust. 1 Pr.bank. Pominęto w nim wiele oświadczeń, które w piśmiennictwie uznaje się za deklaratywne, stwierdzające powstanie określonych praw i obowiązków z innych tytułów prawnych. Należy podkreślić, że w art. 194 u.f.i. nie wymieniono oświadczenia stwierdzającego przeniesienie wierzytelności, któremu art. 95 ust. 1 Pr.bank. w określonych sytuacjach przyznaje moc prawną dokumentu urzędowego. W konsekwencji oświadczenie, w którym fundusz sekurytyzacyjny potwierdza nabycie określonej wierzytelności od dotychczasowego wierzyciela, trudno podciągnąć pod jakąkolwiek kategorię oświadczeń objętych art. 194 u.f.i. Z pewnością nie jest to oświadczenie zawierające zwolnienie z zobowiązań, zrzeczenie się praw ani pokwitowanie odbioru należności.

Sąd pierwszej instancji rozważał je w kategoriach oświadczeń zawierających zobowiązanie, jednak stwierdzenie, że fundusz nabył określoną wierzytelność lub pulę wierzytelności, nie kreuje ani nie potwierdza istnienia jakiegokolwiek zobowiązania funduszu. W literaturze za oświadczenie zawierające zobowiązanie w rozumieniu art. 95 ust. 1 Pr.bank. uważa się oświadczenie dotyczące zobowiązania banku względem klienta, nie zaś klienta wobec banku. Pogląd ten potwierdza uzupełnienie art. 95 ust. 1 Pr.bank. dokonane ustawą z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U. Nr 91, poz. 870). Nowelizacją tą wprowadzono do art. 95 ust. 1 Pr.bank. oświadczenie stwierdzające przeniesienie wierzytelności zabezpieczonej hipoteką lub zastawem rejestrowym, co w literaturze zostało jednomyślnie zinterpretowane jako poszerzenie dotychczasowego katalogu oświadczeń, którym Prawo bankowe przyznaje moc prawną dokumentu urzędowego. (...)

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy udzielił odpowiedzi, jak w uchwale.

